

Ks. JERZY MACHNACZ

EDYTA STEIN – ŚW. TERESA BENEDYKTA OD KRZYŻA. RECEPCJA ŻYCIA I MYŚLI W POLSCE

Recepcja życia i twórczości Edyty Stein – św. Teresy Benedykty od Krzyża w Polsce zostanie przedstawiona w kilku punktach. Pierwszy poświęcony będzie życiu i twórczości s. Immakulaty Janiny Adamskiej OCD, która „wprowadziła” Edytę Stein i jej dzieło do Polski, a kolejne przybliżą genezę i działalność ośrodków: poznańskiego, wrocławskiego, lublinieckiego, legnickiego, krakowskiego i oświęcimskiego, związanych lub nawiązujących do życia, myśli, twórczości i ducha Współpatronki Europy.

1. SIOSTRA IMMAKULATA JANINA ADAMSKA OCD

Moją relację o s. Immakulacie Adamskiej opieram na pięknych wspomnieniach i na twórczości literackiej prof. Anny Grzegorzcyk¹, która od lat zajmuje się analizowaniem i propagowaniem myśli Edyty Stein.

Między s. Immakulatą a Anną Grzegorzcyk nawiązała się z czasem głęboka przyjaźń, relacja matki i córki – w najlepszym znaczeniu tego słowa – owocująca twórczym wysiłkiem na polu przybliżenia polskiemu społeczeństwu głębi życia oraz filozoficznej, teologicznej i duchowej myśli Edyty Stein. Obie przez lata pracowały na swój sposób, indywidualnie, ale też razem, niejako w duecie. Można powiedzieć, że s. Immakulata zakładała podstawy recepcji dzieła Edyty Stein w Polsce, przybliżała jej życie, tłumaczyła jej dzieła, a prof. Grzegorzcyk wydobywa zakres i znaczenie twórczości św. Teresy Benedykty od Krzyża dla szeroko rozumianej współczesnej kultury.

¹ A. GRZEGORCZYK, *Wprowadzenie*, w: J.I. ADAMSKA, *Święta Teresa od Jezusa*, Poznań 2011, s. 5–24.

Siostra Janina Immakulata Adamska urodziła się 11 lipca 1922 r. w Ostrowie Wielkopolskim, pierwsze śluby zakonne złożyła w Karmelu w Poznaniu 11 lutego 1950 r. Z Karmelem związała swoje życie, była obecna przy zakładaniu klasztorów w Elblągu, Gdyni i Bornem Sulinowie, a także pełniła odpowiedzialne funkcje. Żyła za murami Karmelu, lecz trzeba mieć świadomość, że te mury nie dzielią, tylko łączą. Jej modlitwa, twórczość, osobowość promieniowały na ludzi będących w świecie. Ona żyła – na wzór Chrystusa – dla nich i z nimi. Chrystus przyszedł do wszystkich ludzi, podobnie s. Immakulata wszystkich kochała miłością wielką, dla której nie ma ludzi lepszych i gorszych, mądrzejszych czy mniej zapobiegliwych, doświadczonych życiem czy jeszcze niewinnych nadzieją, tych, którzy z Bogiem nie mają wiele wspólnego, i tych, którzy oddali Mu swe życie. Była karmelitanką żyjącą pełnią życia dla Jezusa Chrystusa, a w Nim dla wszystkich ludzi, była karmelitanką ustawicznie proszoną o modlitwę i duchowe rady.

Siostra Immakulata swą duchową osobowość zbudowała – co jest oczywiste – na postawie świętych Karmelu – na św. Teresie z Awili, zwanej Wielką, i św. Teresie z Lisieux, zwanej Małą, na św. Janie od Krzyża i przede wszystkim na Edycie Stein – św. Teresie Benedykcie od Krzyża, a także na wielu innych mniej znanych, których życie i twórczość przybliżyła w licznych publikacjach. Była obdarzona talentem pisarskim. W jej piarstwie widoczna jest metoda, szczególne podejście do osoby i problemów.

„Prowadziła zdystansowaną podmiotową narrację o ludziach wielkiego ducha, a zarazem wyraźnie wyczuwalne są w jej wypowiedziach sygnały autorskiego utożsamiania się z nimi. Oszczędne literacko wypowiedzi przeplatają się z potokiem metafor, a statyczna forma prezentacji postaci bądź problemu zamienia się w pełną dramaturgię relację. Sięgające wyżyn filozoficznych omówienie konkretnego problemu sąsiaduje z pełnym prostoty, można powiedzieć wręcz naiwności, uogólnieniem”².

Podobnie jak Edyta Stein, tak i s. Immakulata wiele wiedziała o krzyżu Jezusa Chrystusa. Siostra Immakulata od dziecka była mała, chorowita, wątła. Patrząc pewnego razu na nią, matka miała podobno zawołać: „Maryjo, weź ją sobie, ale pozostaw przy życiu!”. Zdając sobie sprawę z jej słabego zdrowia, przełożeni pozwolili jej zostać karmelitanką pod jednym warunkiem: „Będziesz świętą!”³.

Jest rzeczą znaną, że Edyta Stein, opisując w *Wiedzy Krzyża* przeżycia mistyczne św. Jana od Krzyża, opierała się na własnych doświadczeniach mistycznych, w pewien sposób ukryła się za Ojcem Karmelu⁴. Podobną sytuację napotykamy

² Por. A. GRZEGORCZYK, *Wprowadzenie*, s. 5.

³ Tamże, s. 9.

⁴ Por. U. DOBHAŃ, *Wprowadzenie*, w: ŚW. TERESA BENEDYKTA OD KRZYŻA (EDYTA STEIN), *Wiedza Krzyża*, Kraków 2005, s. 23.

u s. Immakulaty, która ukryła się za Edytą Stein, ale inaczej, niż to uczyniła wielka uczennica Edmunda Husserla, twórcy filozofii fenomenologicznej.

„Skrywanie się siostry Immakulaty [...] za Edytą Stein jest zastanawiające, ponieważ nie będąc akademickim filozofem i teologiem, mogła mówić od siebie – swoim pełnym głosem”⁵.

„Nie jestem filozofem ani teologiem – powtarzała często s. Immakulata – dlatego nie zajmuję żadnego stanowiska, ja tylko tłumaczę, przekładam z jednego języka na drugi i interpretuję”.

Literacka spuścizna s. Immakulaty J. Adamskiej obejmuje dwadzieścia jeden dzieł oryginalnych, trzydzieści pięć artykułów, dwa opracowania, a także tłumaczenia piętnastu dzieł Edyty Stein oraz sześciu dzieł innych autorów⁶.

„Ja nie umieram, lecz wchodzę w Życie» – tymi słowami św. Tereski z Lisieux żegnały ją karmelitanki bosa z Bornego Sulinowa w dniu 28 lipca 2007 roku. Żegnaliśmy ją, po ludzku ocierając łzy i radując się w wielojęzycznych śpiewach wzmacnianych gitarą i bębenkiem na spotkaniu w karmelitańskiej rozmównicy. Było to przekroczenie własnego bytu poprzez twórczą miłość, której moc rozpoznała. «Widocznie skryta w przezroczystym bursztynie», by odwołać się do wiersza J.A. Morsztyna, swą śmiercią i spuścizną duchową weszła w Prawdę wieczną – «Tak się jej wierna praca zapłaciła»”⁷.

Trudno jest sobie wyobrazić – a można nawet powiedzieć, że jest wręcz niemożliwe – przedstawienie sobie w Polsce stanu aktualnej znajomości życia i twórczości Edyty Stein – s. Teresy Benedykty od Krzyża bez długoletniego wysiłku intelektualnego i wydawniczego s. Adamskiej. Jej dzieło kontynuuje Centrum Badań im. Edyty Stein. Z ogromną radością pisała z okazji inauguracji jego działalności:

„Godzinę otwarcia «Centrum» odczytuję jako nadejście godziny filozoficznej i kulturotwórczej misji Edyty Stein. Widziałam w niej zawsze symbol dzisiejszej sytuacji duchowej świata oraz znak lepszej przyszłości. Dziś, kiedy niemal wszystko stawia się pod znakiem zapytania lub wręcz zaprzeczenia, Edyta Stein podsuwa sugestie, których wartość sprawdziła własnym życiem i które warto przemyśleć”⁸.

⁵ A. GRZEGORCZYK, *Wprowadzenie*, s. 12.

⁶ *Bibliografia dzieł s. Janiny Immakulaty Adamskiej OCD*, w: J.I. ADAMSKA, *Święta Teresa...*, s. 25–30.

⁷ A. GRZEGORCZYK, *Wprowadzenie*, s. 24.

⁸ Cytuję za: A. GRZEGORCZYK, *Wprowadzenie*, s. 23.

2. CENTRUM BADAŃ IM. EDYTY STEIN W POZNANIU

Inicjatywa utworzenia centrum badań życia i twórczości Edyty Stein wyszła od Immakulaty Adamskiej OCD i Wojciecha Ciaka OCD. Przyczyniła się też do tego potrzeba odczuwana w środowisku akademickim Poznania. Od samego początku istotną rolę w przedsięwzięciu odgrywały prof. Anna Grzegorzczuk i dr Małgorzata Grzywacz, które zapoznały rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, prof. Stanisława Lorenca, z założeniami fundacji. Po tej rozmowie przedsięwzięcie zaczęło się konkretyzować.

W grudniu 2002 r. prof. Anna Grzegorzczuk na posiedzeniu Rady Instytutu Kulturoznawstwa UAM przedstawiła wniosek utworzenia Centrum Badań im. Edyty Stein. Zmiana formuły z fundacji na centrum dokonana się po rozmowach z rektorem, do którego zwrócono się z prośbą o powołanie ogólnouczelnianej instytucji o wyżej podanej nazwie, co też rektor uczynił w marcu 2003 r., mianując na dyrektora Centrum prof. Annę Grzegorzczuk⁹.

Można powiedzieć, że z powołaniem Centrum Badań im. Edyty Stein na Uniwersytecie dokonana się „swoistego rodzaju habilitacja Stein”, spełnienie jej marzenia o pracy na uczelni: dzięki Centrum, Stein „pracuje” na uniwersytecie:

„Kobiecie i filozofowi środowiska uniwersyteckiego odmówiły prawa do habilitacji, a Żydówce, rządzący od 1933 roku jej ojczyznę, narodowi socjaliści zabronili nauczać [...]. Edyta Stein powraca nie do Fryburga w Bryzgowii czy do Heidelbergu, ale udaje się do gościnnego Poznania i jego Uniwersytetu, aby patronować Centrum Badań i wynikającym z jego utworzenia działaniom”¹⁰.

Program wypracowany przez Centrum opiera się na dwóch filarach: na życiu i twórczości Edyty Stein oraz na analizie sytuacji tzw. społeczeństwa postmodernistycznego. Jest to społeczeństwo naznaczone relatywizmem i zanikiem poczucia wartości, rozdzieleniem nauki od wiary i wiedzy od życia, naznaczone swoistym indywidualnym i społecznym zagubieniem siebie. W życiu i twórczości Edyty Stein, w jej powiązaniu życia z myśleniem, myśli starożytnej z myślą nowożytną, w me-

⁹ Anna Grzegorzczuk wydała kilkanaście książek o Edycie Stein oraz kilkadziesiąt artykułów. Najważniejsze z książek jej autorstwa to: *Filozofia światła Edyty Stein* (Poznań 2004), *Ponad kulturami. Uniwersalizm Edyty Stein* (Poznań 2010), *Obecność wartości* (Poznań 2010). Pod jej redakcją ukazały się m.in.: *Niewidzialna rzeczywistość. Szkice o filozofii duchowej Edyty Stein* (Poznań 1999), *Nowa rzeczywistość. Filozofia i świadectwo Edyty Stein* (Poznań 2000), a także większość tomów z serii „Fenomenów” oraz „Zeszytów Naukowych Centrum im. Edyty Stein”, które objęła opieką merytoryczną.

¹⁰ A. GRZEGORCZYK, *Historia powołania Centrum Badań im. Edyty Stein*, w: *Centrum Badań im. Edyty Stein*, Poznań [b.r.w.], s. 5; <http://www.cbes.amu.edu.pl/historia.html> [dostęp: 19.10.2013].

tozdzie czytania rzeczywistości, a nie jej tworzenia, można znaleźć odpowiedź na kryzys, w jakim znajduje się współczesny człowiek i całe społeczeństwo.

„Koncepcja filozoficzna E. Stein jako metaracjonalna zdaje się być antykryzysowa i dostarcza budulca do wzniesienia utraconej przez *homo postmodernus* godności człowieka, prawdy, wiedzy i wiary. Przełamuje bowiem wszelkie dualizmy stwarzające aporie filozoficzne i egzystencjalne (podmiotowo-przedmiotowy, epistemologiczno-ontologiczny, natury i kultury, rozumu i wiary), zatrzymując się na progu Tajemnicy, przy którym – wszystko, co rozumowo podzielone – spotyka się w Pełni i Jedni”¹¹.

„Bóg jest Prawdą. Kto szuka prawdy, szuka Boga, choćby o tym nie wiedział” – tak pisała Edyta Stein o intelektualnym wysiłku Husserla (TBL 542). Studenci zjeżdżający do Getyngi z Europy, Ameryki Północnej, a nawet z Azji, nazywali Husserla Mistrzem. Adolf Reinach zaś był dla nich Nauczycielem. Zafascynowanych „powrotem do samych rzeczy” obaj filozofowie uczyli właśnie poszanowania rzeczywistości i uczciwości intelektualnej. Rzeczywistość dała Edycie Stein podstawy do myślenia, a przemyślenia musiały zostać urzeczywistnione, czyli wcielone w życie. Prawda intelektualna stała się prawdą życia. Filozofia, będąca dla Greków ukochaniem prawdy, nie była dla młodych fenomenologów sposobem zarabiania pieniędzy na życie ani umiejętnością prowadzenia dialektycznych sporów. W tym wyspecjalizowali się starożytni sofisci. Dla fenomenologów pierwszej generacji filozofia była „sposobem na życie”, życiem w obliczu Prawdy. U bardzo wielu fenomenologów, pod wpływem analiz istotowych, dokonana się przemiana w postawie życiowej – weszli oni świadomie w ten obszar rzeczywistości, który był dla nich bez znaczenia. Wzięcie w nawias wszelkiego rodzaju uprzedzeń pozwoliło im dostrzec prawdę Istnienia. Odkrycie możliwości istnienia Absolutu zobowiązywało ich do budowania własnego życia na właśnie poznanej Prawdzie. Zatem badania esencjalne miały dla nich wydźwięk egzystencjalny. Nie mogli przejść obojętnie wobec odkrytej Prawdy. W liście z 23 marca 1938 do benedyktyнки, s. Adelgundy Jaegerschmid, pielęgnującej chorego Husserla, Edyta Stein wyznała: „Nie boję się o mego kochanego Mistrza. Byłam zawsze daleka od mniemania, że Miłosierdzie Boże może wiązać granice widzialnego Kościoła. Bóg jest Prawdą. Kto szuka prawdy, szuka Boga, choćby o tym nie wiedział” (TBL 542).

Cele teoretyczne, idee i praktyczne, projekty stojące przed tworzącym się Centrum w ten sposób formułuje Anna Grzegorzczak:

¹¹ Tamże, s. 8.

„Centrum Badań im. Edyty Stein w swych ogólnych założeniach koordynować ma refleksję i przedsięwzięcia pracowników z różnych Wydziałów naszego Uniwersytetu [im. Adama Mickiewicza – przyp. J.M.], jak i uniwersytetów z całej Polski oraz różnych Instytucji o zasięgu krajowym i światowym, które prowadzone są w kierunku wypracowania wzorców doskonałości kultury Europy. Wzorce te, nawiązujące do tradycji europejskich – głównie kultury chrześcijańskiej rozumianej ekumenicznie, miałyby integrować wysiłki badaczy w celu ożywienia ducha jedności Europy. Dla przedsięwzięcia tego patronat Edyty Stein wydaje się być najbardziej odpowiedni. Został on uznany przez ambasady wielu państw, jak i przez papieża Jana Pawła II z uwagi na łączenie w życiu i dziele Edyty Stein rozmaitych skonfliktowanych wątków i przezwyciężenie ich przez odwołanie się do uniwersalistycznych wartości kulturowych i religijnych – przede wszystkim wartości człowieczeństwa. Przezwyciężanie to, dokonujące się z uwagi na odwołanie do koncepcji «poznania podług nadziei i miłości», które otwiera filozoficzna perspektywa fenomenologiczna, charakteryzująca działalność naukową i edukacyjną Edyty Stein, stanowiłoby zaplecze filozoficzno-edukacyjne dla dialogu europejskiego i pokojowego uczestnictwa w kulturze»¹².

Program Centrum Badań im. Edyty Stein nawiązuje bezpośrednio do słów wypowiedzianych przez papieża Jana Pawła II, ogłaszającego Edytę Stein – św. Teresę Benedyktę od Krzyża Współpatronką Europy:

„Patrząc dziś na Teresę Benedyktę od Krzyża dostrzegamy w tym świadectwie niewinnej ofiary z jednej strony naśladowanie Baranka-Żertwy oraz protest przeciw wszelkim przejawom łamania podstawowych praw człowieka, z drugiej zaś – zadatek nowego zbliżenia między Żydami a chrześcijanami, które zgodnie z życzeniem wyrażonym przez Sobór Watykański II doprowadziło do wzajemnego otwarcia, budzącego nadzieje na przyszłość. Ogłosić dzisiaj św. Edytę Stein Współpatronką Europy znaczy wzniesć nad starym kontynentem sztandar szacunku, tolerancji i otwartości, wzywający wszystkich ludzi, aby się wzajemnie rozumieli i akceptowali, niezależnie od różnych etnicznych, kulturowych i religijnych, oraz by starali się budować społeczeństwo prawdziwie braterskie»¹³.

Program Centrum Badań im. Edyty Stein, inspirowany wartościami życia i twórczości s. Teresy Benedyktę od Krzyża oraz oparty na analizie kryzysu, w jakim znajduje się współczesna Europa, został skonkretyzowany przez wyznaczenie celów, pól

¹² A. GRZEGORCZYK, *Historia powołania...*, s. 12.

¹³ Jan Paweł II, List apostolski *motu proprio* ogłaszający św. Brygidę Szwedzką, św. Katarzynę ze Sieny i św. Teresę Benedyktę od Krzyża Współpatronkami Europy, 1 października 1999, p. 9.

działań. Są nimi: 1) prowadzenie badań nad biografią i spuścizną; 2) prowadzenie badań nad integracją europejską w perspektywie przesłania „Edyta Stein – współpatronka Europy”; 3) współpraca z Międzynarodowym Stowarzyszeniem *Anima Europae*; 4) współpraca z unijnym VII Programem Ramowym; 5) upowszechnienie edukacji w zakresie kultury ekumenicznej; 6) kontynuowanie badań nad filozofią dialogu; 7) rozpowszechnianie fenomenologicznej perspektywy filozoficznej; 8) opracowanie programu badawczego dotyczącego emancypacji kobiet i etosu kobiety współczesnej; 9) nakreślenie dialogu nauki i religii we współpracy z International Society for Sciences and Religion.

Centrum realizuje wyznaczone cele między innymi przez działalność: 1) kongresową, konferencyjną i wernisażową, 2) wykładową, promującą przede wszystkim ekumeniczny wymiar kultury, 3) wydawniczą, 4) wspierania i wyróżniania najwybitniejszych osiągnięć osób, ukazujących etos ekumeniczny, 5) wspierania ludzi utalentowanych¹⁴.

Każda z podjętych przez Centrum Badań im. Edyty Stein forma działalności ma swój „ciężar gatunkowy”. Na szczególne wyróżnienie zasługuje – moim zdaniem – działalność wydawnicza, zogniskowana wokół serii „Fenomenów”¹⁵ i „Zeszytów Naukowych Centrum Badań im. Edyty Stein”¹⁶.

3. OŚRODEK WROCŁAWSKI

Pod ośrodkiem wrocławskim Edyty Stein należy rozumieć Dom Edyty Stein i mieszczące się w nim Towarzystwo im. Edyty Stein oraz działalność badawczą, dydaktyczną i wydawniczą Papieskiego Wydziału Teologicznego.

3.1. Dom Edyty Stein

Dom rodziny Steinów znajduje się przy ul. Nowowiejskiej 38, która przed wojną nazywała się Michaelisstraße. Został wybudowany około 1890 r. w stylu neoklasycyzyzm. W posiadaniu Steinów był w latach 1910–1938, kiedy na skutek „aryzacji mienia żydowskiego” rodzina Steinów go straciła. Dom kupiła Augusta Stein, z d. Courant, matka Edyty, prowadząca firmę handlu drewnem i wychowująca samotnie siedmioro dzieci (jej mąż i ojciec Edyty, Zygfryd Stein, zmarł na udar słoneczny w lipcu 1893 r. w czasie podróży handlowej). Po wojnie władze miasta

¹⁴ Opracowano na podstawie: A. GRZEGORCZYK, *Historia powołania...*, s. 12–13.

¹⁵ Dotychczas w serii ukazały się książki: *Fenomen daru* (Poznań 2004), *Fenomen duchowości* (Poznań 2006), *Fenomen radości* (Poznań 2007), *Fenomen uniwersytetu* (Poznań 2008), *Fenomen słowa* (Poznań 2009), *Fenomen ducha Europy* (Poznań 2010), *Fenomen pięknego życia* (Poznań 2011), *Fenomen muzyki* (Poznań 2012), *Fenomen mądrości* (Poznań 2013).

¹⁶ W latach 2005–2012 ukazało się dziewięć zeszytów.

przekazały go przedsiębiorstwu filmowemu. 5 października 1995 r. Towarzystwo im. Edyty Stein zostało – po sześciu latach starań – jego prawnym właścicielem¹⁷.

12 grudnia 1990 r. Dom Edyty Stein został wpisany do rejestru zabytków, w 1992 r., w 50. rocznicę jej śmierci, Towarzystwo umieściło kamienną tablicę z napisami w języku polskim, niemieckim i hebrajskim, o następującej treści: „Dom Edyty Stein 1910–1933”.

W chwili zakończenia budowy powierzchnia domu wynosiła 923 m². W 1996 r. dzięki staraniom Towarzystwa im. Edyty Stein oraz finansowemu wsparciu władz miasta Wrocławia i Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej zostały rozpoczęte prace remontowe w znacznej mierze zdewastowanego budynku. Ambitne plany kierownictwa Towarzystwa i ogromny wysiłek sprawiły, że dom podwyższono o jedno piętro, zwiększając powierzchnię użytkową do 1250 m². Budynek pomalowano – odpowiednio do informacji uzyskanych od Susanne Batzdorff, siostrzenicy Edyty – na kolor szaroniebieski.

Od domu Steinów do kościoła pw. św. Michała prowadzi uliczka nazwana imieniem Edyty Stein, zaś w kościele znajduje się kaplica pod jej wezwaniem, a w niej marmurowy ołtarz w kształcie otwartej księgi Pisma Świętego, wykonany przez Alfredę Poznańską, z napisem *Ave crux spes unica*¹⁸. Obok ołtarza, po prawej stronie, stoi marmurowa ambonka, kształtem przypominająca stos manuskryptów. Po lewej stronie ołtarza na ścianie wisi olejny portret Edyty Stein, namalowany przez Jolanę Kornecką. Relikwie Edyty Stein (skrawek habitu) są adorowane podczas specjalnego nabożeństwa ku czci Świętej w każdy dziewiąty dzień miesiąca.

Obok kościoła św. Michała ustawiono Europejski Krzyż Pokoju, poświęcony Współpatronce Europy, o czym informują napisy w języku polskim, niemieckim i angielskim. Jego autorem jest Helmut Strobl, Austriak, który odwiedził z tym krzyżem siedem miast związanych z Edytą Stein.

Również przy kościele św. Michała powołano do życia Prywatne Gimnazjum Salezjańskie im. św. Edyty Stein, w którym młodzież jest wychowywana w duchu wzajemnego szacunku i tolerancji¹⁹.

¹⁷ Wiele dramatycznych i interesujących szczegółów zob. w: D. SKRABA, J. WITEK, *Starania Towarzystwa im. Edyty Stein o pozyskanie domu rodzinnego Edyty Stein we Wrocławiu przy ul. Nowowiejskiej 38*, „Kwartalnik TES. Pismo Towarzystwa im. Edyty Stein” 2/3(2009), s. 10–12.

¹⁸ Są to słowa hymnu, które w roku 1941 Edyta Stein napisała w liście do przeoryszy Karmeli w Echt, Antonii Engelmann (TBL 710).

¹⁹ Zob. A. CZARNIECKA-STEFAŃSKA, *Wrocław czci swoją świętą*, „Kwartalnik TES” 2/3(2009), s. 17–18; *Towarzystwo im. Edyty Stein. DOM EDYTY STEIN. Centrum Dialogu Kulturowego*, Wrocław 2010, s. 17.

3.2. Towarzystwo im. Edyty Stein

We wrześniu 2013 roku przeprowadziłem w Domu Edyty Stein rozmowę z Marianem Łukasiewiczem, który w swoim czasie był pracownikiem naukowym Politechniki Wrocławskiej, aktywnym członkiem Klubu Inteligencji Katolickiej, drugim, długoletnim prezesem Towarzystwa im. Edyty Stein²⁰.

Jaka była geneza i początki Towarzystwa? Dlaczego właśnie w 1989 r. Towarzystwo zostało założone? Marian Łukasiewicz odpowiada:

„Towarzystwo istnieje od roku 1989. Wcześniej powołanie czegoś takiego było nie do pomyslenia. I to z tych samych względów, które dzisiaj stanowią jego ideowe przesłanie. Do tego trzeba było dojrzeć i emocjonalnie, i politycznie. Wszak niemiecka przeszłość Wrocławia, a więc i jego choćby najślynniejszych niegdyś obywateli, była tabu. To samo dotyczy duchowego przesłania zawartego w religijnych publikacjach Edyty Stein, a także stosunków polsko-niemieckich, skomplikowanych dodatkowo przez podział, którego symbolem jest mur berliński. Wrocławski rodowód Edyty Stein, jej życie i twórczość, były znane wcześniej głównie osobom związanym z Klubem Inteligencji Katolickiej we Wrocławiu, którego członkowie w roku 1968 zorganizowali sesję jej poświęconą. Odkrywaniem wrocławskich śladów Edyty Stein zajmowało się wówczas kilka osób”.

A jakie były założenia, przesłania ideowe, które nie pozwalały w tamtych czasach nawet myśleć o założeniu Towarzystwa? „Zawarliśmy je w statusie” – odpowiada M. Łukasiewicz:

„Towarzystwo pragnie pogłębić znajomość i zrozumienie bogatego dziedzictwa duchowego Współpatronki Europy Edyty Stein – świętej Siostry Teresy Benedykty od Krzyża we wszystkich jego aspektach: jako córki narodu żydowskiego, filozofki, karmelitanki. Mając zaś świadomość, jak głęboko Jej życie wiąże się z tragicznymi dziejami narodów żydowskiego, polskiego i niemieckiego, pragniemy przyczynić się do urzeczywistnienia wizji zjednoczonej, sprawiedliwej Europy, w której będą respektowane prawa ludzkie niezależnie od granic, różnic narodowościowych i innych”²¹.

Do formalnego powstania Towarzystwa im. Edyty Stein doszło dzięki spotkaniu ks. Jerzego Witka, ówczesnego proboszcza parafii św. Michała, szercyziela kultu

²⁰ Marian Łukasiewicz rozmowę autoryzował.

²¹ Zob. również: *Z prezesem Zarządu Głównego Towarzystwa im. Edyty Stein drem Marianem Łukasiewiczem rozmawiała Krystyna Tyszkowska*, „Odra” 2(1998), s. 127–129; *Werbung für eine Heilige – mit Dr. Marian Łukasiewicz, dem Präsidenten der Edith-Stein-Gesellschaft, sprach Elżbieta Klecha*, w: *Breslauer Bigos*, Wrocław 1999, s. 34–44.

Teresy Benedykty od Krzyża (Edyty Stein), ze Sławomirem Kowalewskim z Warszawy, historykiem z zawodu, człowiekiem zafascynowanym Edytą Stein. Wyżej wymienieni zwołali 19 września 1989 r. zebranie organizacyjne, na którym powołano do istnienia Stowarzyszenie im. Błogosławionej Edyty Stein, zatwierdzono statut i wybrano komitet założycielski.

Po złożeniu dokumentów w sądzie do ks. Witka zgłosili się z ideą założenia stowarzyszenia studenci Uniwersytetu Wrocławskiego – Rafał Dutkiewicz, obecny prezydent miasta Wrocławia, i Wojciech Hann, późniejszy pierwszy prezes Towarzystwa im. Edyty Stein. Wspólne rozmowy doprowadziły do zwołania 10 grudnia 1989 r. drugiego spotkania organizacyjnego, które zakończyło się zatwierdzeniem zmian w statucie oraz przyjęciem nazwy: Towarzystwo im. Edyty Stein. 19 grudnia 1989 r. Sąd Wojewódzki we Wrocławiu zarejestrował Towarzystwo im. Edyty Stein. Jednym z pierwszych działań władz Towarzystwa były starania o pozyskanie domu rodzinnego Edyty Stein oraz inicjatywa nazwania imieniem Edyty Stein jednej z sal wykładowych *Collegium Anthropologicum* Uniwersytetu Wrocławskiego, co też się stało. Bogata i różnorodna działalność Towarzystwa jest stosunkowo dobrze udokumentowana²².

Dom rodzinny Edyty Stein tętni pełnią życia, jest miejscem spotkań, wzajemnego ubogacania i pogłębiania własnej tożsamości. W jego pokojach gościnnych mieszkają wolontariusze z Polski i Niemiec, studenci i młodzi naukowcy z różnych krajów.

W ramach działalności Towarzystwa należy zwrócić uwagę na liczne konferencje i wystawy. Towarzystwo wspólnie z opactwem benedyktyńskim w Beuron (Jakub Kaffanke OSB), Papieskim Wydziałem Teologicznym we Wrocławiu (rektor PWT ks. Ignacy Dec) i Niemieckim Towarzystwem Edyty Stein (dr Monika Pankoke-Schenk) pod patronatem Metropolity Wrocławskiego kard. Henryka Gulbinowicza zorganizowało w 2001 r. VII Dni Edyty Stein. Uczestniczyło w nich około 120 osób; prawie połowa byli to goście z Niemiec, a także osoby reprezentujące Francję, Belgię, Holandię, a nawet Islandię. Owoce tego spotkania zostały utrwalone w książce wydanej w języku polskim i niemieckim²³.

Dużym zainteresowaniem cieszy się książeczka, wydana również w językach polskim i niemieckim, pomyślana jako przewodnik po Wrocławiu, prowadząca czytelnika od Domu Edyty Stein, przez uniwersytet, do synagogi i innych miejsc związanych z jej życiem w tym mieście. Jest ona bogato ilustrowana zdjęciami archiwalnymi i współczesnymi oraz mapką²⁴. Kolejną ważną pozycją jest

²² Zob. relacje prezesów: W. HANNA, M. ŁUKASIEWICZA, A. HOJNEGO, „Kwartalnik TES” 2/3(2009), s. 4–9, 13–17.

²³ *Edyta Stein – Patronka Europy. Materiały z międzynarodowego sympozjum VII Dni Edyty Stein, Wrocław 12–16.09.2001*, red. R. Zajczkowska, Wrocław 2002.

²⁴ Zob. *Wrocław Edyty Stein. Przewodnik ilustrowany. Edith Steins Spuren in Breslau. Ein illustrierter Stadtführer durch Breslau/Wrocław*, Wrocław 2006, s. 62.

tzw. mapka-folder *Wrocław Edyty Stein*, wydana w językach polskim, niemieckim i angielskim, służąca turystom w odkrywaniu obecności Edyty Stein w jej mieście rodzinnym. Towarzystwo wydaje własne czasopismo: „Kwartalnik TES”, ukazujące się od roku 2002²⁵.

Jakie są plany Towarzystwa im. Edyty Stein na najbliższą przyszłość? Pytam Małgorzatę Linowską, która pełni funkcję dyrektora Domu Edyty Stein:

„W tym roku [2013 – przyp. J.M.] nasze wszystkie projekty zrealizowaliśmy, teraz jest czas na pisanie projektów na przyszły rok. Z pewnością będziemy się przygotowywać do 2016 roku, kiedy Wrocław będzie Europejską Stolicą Kultury, a my w tym właśnie roku będziemy świętować 100-lecie doktoratu Edyty Stein. Przygotowania rozpoczęliśmy w październiku, podczas *Weekendu z Edytą* miała miejsce konferencja *Świat symboli Edyty Stein*, następne będą miały miejsce w latach 2014, 2015 i 2016. Nie zrealizowaliśmy jeszcze naszego projektu ze ścieżkami edukacyjnymi, ponieważ nie zdobyliśmy na to funduszy. Pod pojęciem «ścieżki edukacyjnej» kryją się trzy projekty: 1) wyznaczenie i oznakowanie trasy w mieście, umieszczenie odpowiednich tablic, w miejscach związanych z Patronką Europy; 2) opracowanie scenariusza edukacyjnego dla dzieci i młodzieży opowiadającego o Edycie Stein oraz opracowanie materiałów dla nauczycieli, pomocnych w prowadzeniu lekcji; 3) powiększenie potencjału wystawienniczego przez postawienie multimedialnego kiosku z programem zawierającym wirtualny obraz Domu Edyty Stein oraz historią rodziny opowiadaną przez lektora. To jest bardzo dobry i wartościowy projekt, musimy więc go urzeczywistnić”²⁶.

Prezesem Towarzystwa im. Edyty Stein jest aktualnie ks. Jerzy Witek.

Aby uchwycić istotę opisywanego niżej wydarzenia, trzeba mieć przed oczyma bogatą i trudną historię Śląska, zwłaszcza powojenną sytuację tych ludzi, którzy musieli opuścić Śląsk, wędrując w kierunku zachodnim, oraz tych, którzy na Śląsk zostali przywiezieni ze Wschodu, jak i chwile odzyskania pełnej suwerenności przez Polskę.

Między Krajem Związkowym Dolnej Saksonii a Śląskiem powstały po II wojnie światowej szczególnego rodzaju więzy: Dolna Saksonia stała się dla wielu Ślązaków ich drugą ojczyzną. Aby pielęgnować przeszłość, w której przecież tkwią korzenie tożsamości, Kraj Dolnej Saksonii ufundował w roku 1977 dla Ślązaków żyjących w Niemczech Nagrodę Kulturalną Śląska, będącą znakiem więzi łączącej ich nową ojczyznę ze starą. Charakter nagrody zmienił się w 1991 r., kiedy podjęto uchwałę,

²⁵ Zob. http://www.edytastein.org.pl/pl/towarzystwo/uploads/Kwartalnik_I_2002_pl.pdf [dostęp: 19.10.2013].

²⁶ Rozmowę z M. Linowską przeprowadziłem we wrześniu 2013 roku w Domu Edyty Stein. Rozmowa jest autoryzowana. Więcej o Towarzystwie im. Edyty Stein i jego działalności zob. www.edytastein.org.pl.

w duchu porozumienia i pojednania, o wyróżnianiu i nagradzaniu wybitnych osobowości ze świata literatury, sztuk plastycznych i muzyki związanych ze Śląskiem. Zmieniona formuła nagrody nie izolowała ludzi ze Śląska, lecz otwierała na Śląsk. Publiczne honorowanie twórców kultury z Niemiec i Polski miało – zgodnie z przesłaniem fundatorów – ułatwić spotkania ludzi związanych pochodzeniem lub twórczością z europejsko-śląskim pejzażem kulturalnym²⁷.

Nagrodę Kulturalną Śląska Kraju Dolnej Saksonii za rok 2006 przyznano Siegbertowi Amlerowi – rzeźbiarzowi i malarzowi z Niemiec, urodzonemu w Jeleniej Górze, i Małgorzacie Dajewskiej – artystce pracującej w szkole, dziekanowi Wydziału Ceramiki i Szkła Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu. Formuła nagrody nie przewiduje honorowania organizacji, ale dla Towarzystwa im. Edyty Stein zrobiono wyjątek. Było to wydarzenie dla członków Towarzystwa im. Edyty Stein, jak i dla szeroko, europejsko rozumianego środowiska ludzi związanych ze Śląskiem. Przyznając nagrodę Towarzystwu, zwrócono uwagę na Edytę Stein i ludzi przejętych jej życiem i twórczością. Podczas uroczystości wręczania nagrody słowa laudacji, w wielu miejscach bardzo osobiste, wygłosiła Róża Thun, podkreślając, że członkowie Towarzystwa byli wśród tych, którzy wyznaczali drogę do wspólnej Europy: „Ci młodzi ludzie zwracali swą uwagę tam, gdzie była mowa o trudnych relacjach z Niemcami. Zawsze czułam ich chęć poznania sąsiada, o którym w Polsce tak dużo się mówi, a tak naprawdę mało się go zna. Na własną rękę poszukiwali kontaktu, wymiany, spotkania [...] rozbijali stereotyp, którym niemal wszyscy w Polsce jesteśmy obciążeni”²⁸. Oni budowali i budują mosty, bo mają Edytę Stein za patronkę. Ona „pojawiała się w ich opowieściach, była ich argumentem w debatach, była ich przewodniczką w działaniach. Miałam często wrażenie, że «ci od Edyty Stein» mają do niej osobisty stosunek. Dom Edyty Stein staje się coraz wyraźniejszym i coraz cenniejszym adresem na mapie wspólnej Europy”²⁹.

Arkadiusz Hojny, prezes Towarzystwa im. Edyty Stein we Wrocławiu, podziękował za przyznanie nagrody, która jest – jego zdaniem – uhonorowaniem tych wszystkich, którzy w ciągu wielu lat działalności Towarzystwa przyczynili się do jego powstania, rozwoju i obecnego kształtu. Członkowie Towarzystwa pragną – jak mówił Hojny – „przyczynić się do budowy europejskiego społeczeństwa obywatelskiego. Mamy nadzieję, że Edyta Stein nad nami czuwa i mimo iż pojednanie

²⁷ Por. http://www.mi.niedersachsen.de/portal/live.php?navigation_id=15012&article_id=62610&psmand=33 [dostęp: 19.10.2013].

²⁸ Por. Kulturpreis Schlesien des Landes Niedersachsen 2006. Verleihung durch den Niedersächsischen Minister für Inneres und Sport am 16. September in Hirschberg. Nagroda Kulturalna Śląska Kraju Dolnej Saksonii 2006. Wręczenie przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Sportu Dolnej Saksonii 16 września 2006 w Jeleniej Górze. Por. J. MACHNACZ, *Aktualność życia i twórczości Edyty Stein*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 14(2006)2, s. 46.

²⁹ Tamże.

między narodami nie jest wolne od chwastów i jałowych gleb, to chcemy stanowić wypielegnowany ogród dialogu”³⁰.

3.3. Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu

Jak w przypadku powstania Towarzystwa im. Edyty Stein, tak i w przypadku działalności Papieskiego Wydziału Teologicznego trzeba zacząć od historii. Wydział jest spadkobiercą teologii akademickiej w stolicy Dolnego Śląska, teologii, która była u podstaw Uniwersytetu Wrocławskiego i stanowiła o tej uczelni. Korzenie Uniwersytetu we Wrocławiu sięgają XVII w. Wydział Teologiczny został założony na mocy bulli cesarza Leopolda, wydanej w 1702 r. Akademia Leopoldyńska, w której funkcjonowały dwa wydziały: teologiczny i filozoficzny, została w 1811 r. połączona z Uniwersytetem Viadrina we Frankfurcie nad Odrą, w wyniku czego powstał Śląski Uniwersytet im. Fryderyka Wielkiego (Schlesische Friedrich-Wilhelm-Universität zu Breslau), składający się z pięciu wydziałów: teologii katolickiej, teologii protestanckiej, prawa, medycyny i filozofii. Po II wojnie światowej wydział nie został reaktywowany, a Uniwersytet nosił wtedy imię Bolesława Bieruta³¹. Papieski Wydział Teologiczny został restytuowany przez Kongregację ds. Seminariów Duchownych i Uniwersytetów w 1968 r. i w tej postaci funkcjonuje do dzisiaj³².

Obejmując w kwietniu 2004 r. rządy nad Archidiecezją Wrocławską, abp Marian Gołębiewski wyraził życzenie, aby życie i twórczość Edyty Stein jeszcze bardziej zaznaczyły się w pracy naukowej i dydaktycznej prowadzonej na PWT. Życzenie to realizuje się w postaci konferencji³³ i publikacji³⁴, wykładu fakultatywnego dotyczącego wybranych zagadnień z filozofii Edyty Stein oraz utworzeniem we „Wrocławskim Przeglądzie Teologicznym”, czasopiśmie PWT, działu: „Dziedzictwo św. Edyty Stein”³⁵. Na uwagę zasługuje międzynarodowa konferencja *Mysł Edyty Stein: dziedzictwo – aktualność – inspiracje* zorganizowana przez PWT i Studium Nauk Humanistycznych Politechniki Wrocławskiej w dniach 18–19 października

³⁰ Tamże, s. 47.

³¹ Bolesław Bierut (1892–1956), działacz komunistyczny, polityk – prezydent RP, premier w PRL, odpowiedzialny za śmierć kilku tysięcy ludzi, oddany całkowicie władzom ZSSR.

³² Por. Statut PWT we Wrocławiu.

³³ *Odnaleźć siebie, drugiego, Boga. Antropologia Edyty Stein. Sesja naukowa ku czci św. Teresy Benedykty od Krzyża (Edyty Stein)*, red. J. Pater, Wrocław 2005; *Oblicza prawdy. Edyta Stein – s. Teresa Benedykta od Krzyża*, red. J. Machnac, Wrocław 2010.

³⁴ J. MACHNAC, *Człowiek religijny w pismach filozoficznych Jadwigi Conrad-Martius i Edyty Stein*, Wrocław 1999; *Tajemnica osoby ludzkiej. Antropologia Edyty Stein*, red. J. Machnac, Wrocław 1999; tenże, *Edyta Stein – św. Teresa Benedykta od Krzyża*, Wrocław 2010; M. ROSIK, *Na granicy światła. Biblijne wątki „Wiedzy Krzyża” Edyty Stein*, Wrocław 2006.

³⁵ W numerach wydanych w latach 2008–2009 znajdują się m.in. artykuły Magdaleny Raganiewicz, która w 2008 r. doktoryzowała się na podstawie pracy *Tożsamość religijna św. Teresy Benedykty od Krzyża, Edyty Stein. Spotkanie katolicyzmu z judaizmem*, napisanej pod kierunkiem bpa prof. dra hab. Andrzeja Siemienińskiego, kierownika Katedry Duchowości PWT we Wrocławiu.

2011 r. z okazji 120-lecia urodzin Patronki Europy i wielkiej wrocławianki. Uczestnicy konferencji mieli okazję złożyć kwiaty przed popiersiem Edyty Stein, stojącym w ratuszu wrocławskim wśród innych zasłużonych dla Wrocławia, a także zwiedzić jej dom, oddać cześć i położyć kamyczki na grobach Zygryda i Augusty Steinów, rodziców Edyty, na cmentarzu żydowskim we Wrocławiu.

4. OŚRODEK KRAKOWSKI

Przez ośrodek krakowski należy rozumieć działalność Wydawnictwa Karmelitów Bosych, Karmelitańskiego Instytutu Duchowości oraz Centrum Kultury Duchowej *Communio Crucis*.

4.1. Wydawnictwo Karmelitów Bosych w Krakowie

Historia Wydawnictwa sięga wieku XVIII, jest owocem kontemplacji i modlitewnego zaangażowania członków Karmelu Terezańskiego, zrodzonym z potrzeby ukazania rozwoju życia duchowego i jego pogłębiania u Polaków. Po zmianach ustrojowych w Polsce Wydawnictwo „poczuło oddech wolności”, co przejawiało się pokaźnym zwiększeniem ilości publikacji. Wśród nich ważne miejsce zajmują serie wydawnicze, wśród których jedna jest poświęcona św. Teresie Benedykcie od Krzyża. Znajdujemy w niej pisma Patronki Europy, ich opracowania oraz informacje dotyczące kultu św. Edyty Stein. Na szczególną uwagę zwraca tłumaczenie na język polski krytycznego wydania dzieł wszystkich Edyty Stein (ESGA), podjętego z inicjatywy Międzynarodowego Instytutu im. Edyty Stein w Würzburgu przy naukowej współpracy z prof. H.-B. Gerl-Falkovitz. Polscy czytelnicy otrzymali dotychczas siedem tomów³⁶, a w przygotowaniu są jej studium dotyczące antropologii filozoficznej oraz rozprawa doktorska o wczuciu.

4.2. Karmelitański Instytut Duchowości w Krakowie

Instytut został założony w 1991 r. przez prof. Jerzego Wiesława Gogolę OCD, który od tego czasu pełni funkcję jego dyrektora. Jest instytutem stowarzyszonym z Instytutem Duchowości działającym w ramach Papieskiego Wydziału Teologicznego Teresianum w Rzymie oraz współpracuje z Uniwersytetem Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Pracownicy Karmelitańskiego Instytutu Duchowości podejmują w wykładach i publikacjach problematykę życia i twórczości Edyty Stein³⁷.

³⁶ Szczegółowe informacje na temat podawane są na stronie www.wkb.-krakow.pl.

³⁷ Zob. <http://www.kid.edu.pl> [dostęp: 19.10.2013].

4.3. Centrum Kultury Duchowej *Communio Crucis*

18 grudnia 2005 r. osoby z Karmelitańskiego Instytutu Duchowości w Krakowie oraz jego sympatycy założyli Centrum Kultury Duchowej *Communio Crucis* im. św. Edyty Stein, Współpatronki Europy, którego celem jest realizacja w świecie współczesnym charyzmatu karmelitańskiego przez budowanie środowiska według zasad promowania współczesnych postaw duchowych, doświadczenia wiary, kontemplacyjnego wymiaru życia. Dyrektorem Centrum jest dr hab. Marian Zawada OCD, którego wspiera wydatnie Bogusława Stanowska-Cichoń³⁸.

Na stronie internetowej Centrum Kultury Duchowej znajduje się bogata, ciągle uzupełniania oferta artykułów dotyczących życia i twórczości Edyty Stein – św. Teresy Benedykty od Krzyża³⁹.

5. TOWARZYSTWO IM. EDYTY STEIN, ODDZIAŁ W LUBLIŃCU

Lubliniec to małe miasteczko pod Częstochową, w którym Salomon Courant, ojciec matki Edyty Stein, zbudował dom. Z Lublińca młoda rodzina Zygryda i Augusty Steinów przeniosła się do Wrocławia. Z inicjatywy Sylwina Bechcickiego w 1987 r. podjęto próbę zorganizowania Towarzystwa im. Edyty Stein⁴⁰ i starania o erygowanie parafii, której Edyta Stein – s. Teresa Benedykta od Krzyża byłaby patronką. Już 8 grudnia 1991 r. bp Damian Zimoń poświęcił kościół w Stebłowie. Był to rok jubileuszowy: 100. rocznicy urodzin, 50. rocznicy śmierci i 5. rocznicy wyniesienia na ołtarze Edyty Stein. Ten rok jubileuszy nazwano w Lublińcu I Rokiem Edyty Stein. Do miasta z tej okazji zaproszono znane osobistości z wykładami o Edycie Stein, w szkołach zorganizowano konkursy dla dzieci i młodzieży, wystawiono sztukę teatralną⁴¹.

II Rok Edyty Stein w Lublińcu był ukoronowaniem działalności Towarzystwa. 11 października 2008 r., w 10. rocznicę kanonizacji Edyty Stein, na rynku w Lublińcu, podczas Mszy św. koncelebrowanej przez ordynariusza diecezji, bp. Jana Wieczorka i innych biskupów oraz licznie przybyłych kapłanów, w obecności władz miasta i jego mieszkańców, został odczytany dekret Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, przychylający się do złożonej prośby i uznający: „Świętą Teresę Benedyktę od Krzyża, Dziewicę i Męczennicę za Patronkę u Boga dla miasta Lublińca”. Ta podniosła uroczystość została bardzo dobrze przygotowana

³⁸ Zob. <http://communiocrucis.pl> [dostęp: 19.10.2013].

³⁹ W Krakowie należy zwrócić uwagę na twórczość ks. W. ZYZAKA, który opublikował dwie książki: *Kobieta według Edyty Stein*, Kraków 2002 oraz: *Fundamentalna rola wiary w życiu i pismach św. Teresy Benedykty od Krzyża (Edyty Stein)*, Kraków 2005.

⁴⁰ Sylwin Bechcicki został wybrany na prezesa i funkcję tę pełni do dzisiaj.

⁴¹ *Szukając Mistrza* – przedstawienie teatralne przygotowane przez grupę młodzieżową parafii św. Mikołaja w Lublińcu.

od strony zewnętrznej, organizacyjnej, i od strony wewnętrznej, duchowej. Wysiłek ten i jego owoce zostały udokumentowane w dwóch pozycjach książkowych⁴².

28 lutego 2009 r. otwarto w domu Courantów multimedialne muzeum biograficzne poświęcone Patronce Europy, miasta i parafii. Na piętrze kamienicy przy ul. Edyty Stein 2 znajdują się dwie sale wystawiennicze ze stałą ekspozycją poświęconą Patronce Lublińca oraz monitorami, na których wyświetlane są między innymi filmy z obchodów nadania Lublińcowi patronatu św. Teresy Benedykty od Krzyża – Edyty Stein.

6. TOWARZYSTWO IM. EDYTY STEIN, ODDZIAŁ W LEGNICY

Trzeci Oddział Towarzystwa im. Edyty Stein został założony w 1993 r. w Legnicy. Liczy około czterdziestu członków. Formą jego działalności są prelekcje i spotkania okazjonalne, związane z ważnymi wydarzeniami z życia Patronki, mające na celu ukazanie jej ducha i twórczości, oraz regularne spotkania modlitewne w kaplicy Szpitala Wojewódzkiego w Legnicy. Prezesem Towarzystwa jest Dorota Niemyjska.

7. CENTRUM DIALOGU I MODLITWY W OŚWIĘCIMIU

Centrum Dialogu i Modlitwy w Oświęcimiu powstało w 1998 r. z inicjatywy kard. Franciszka Macharskiego w porozumieniu z biskupami całej Europy i przedstawicielami organizacji żydowskich. Mieści się w Oświęcimiu, a jego działalność ma zasięg międzynarodowy i międzyreligijny. Prowadzone jest przez Krakowską Fundację Centrum Informacji, Spotkań, Dialogu, Wychowania i Modlitwy, powstałą w 1992 r. Założone w pobliżu obozu Auschwitz jest miejscem refleksji, edukacji, wymiany myśli i modlitwy dla wszystkich poruszonych tym, co tutaj się stało. Centrum ma być formą uczczenia pamięci ofiar i przyczynia się do budowania wzajemnego szacunku, pojednania i pokoju⁴³. U podstaw jego powstania należy dostrzec ducha Soboru Watykańskiego II i działalność papieża Jana Pawła II, zainteresowanego stworzeniem ośrodka, w którym byłby prowadzony dialog oparty na wzajemnym szacunku, prowadzący ostatecznie do wspólnej modlitwy przed Bogiem wszystkich ludzi.

Dyrektor Centrum ks. Jan Nowak, zapraszając do Oświęcimia na skupienie, spotkania i modlitwę, pisze:

⁴² Zob. *Szukając Mistrza. Lublinieckie ślady św. Teresy Benedykty od Krzyża – Edyty Stein*, red. A. Pyttlik, t. 1, Lubliniec 2008; *Szukając Mistrza. Życie – duchowość – przesłanie Edyty Stein. Wykłady w Roku Świętej w Lublińcu*, red. A. Pyttlik, t. 2, Lubliniec 2008.

⁴³ *Dialog u progu Auschwitz*, red. ks. M. Deselaers, t. 1, Kraków 2003, s. 10.

„Szczególną nadzieją napełniają nas spotkania «u progu Auschwitz», w czasie których przeżywamy zwycięstwo człowieczeństwa, dającego nam nadzieję na lepszą przyszłość. Są to spotkania z byłymi żydowskimi i chrześcijańskimi więźniami, z niemiecką i polską młodzieżą, z profesorami z różnych krajów, księżmi i rabinami. Udają się one tylko wtedy, kiedy ludzie się otwierają i chcą słuchać. Prawie zawsze spotykają się tu ludzie zranieni: Żydzi są zranieni pamięcią o próbie całkowitego zniszczenia ich narodu, Polacy – myślą o częstym naruszaniu ich suwerenności przez obce mocarstwa, a Niemcy – świadomością winy w ich historii”⁴⁴.

Edyta Stein – św. Teresa Benedykta od Krzyża jest jedną z milionów ofiar nawiści człowieka do człowieka. Ksiądz Manfred Deselaers, kapłan pochodzący z Niemiec, kierownik Działu Programowego, zdaje sobie doskonale sprawę, jakie nadzieje wiązał Jan Paweł II z powstającym Centrum Dialogu i Modlitwy w Oświęcimiu. Ojciec Święty mówił:

„Spośród wielorakich inicjatyw, jakie w duchu Soboru podejmowane są dzisiaj na rzecz dialogu żydowsko-chrześcijańskiego, pragnę wskazać na powstający w Polsce ośrodek informacji, wychowania, spotkań i modlitwy. Ma on służyć badaniom nad Shoah oraz nad martyrologią narodu polskiego i innych narodów europejskich w okresie narodowego socjalizmu, a także duchowej konfrontacji z tymi problemami. Należy sobie życzyć, aby przyniósł obfite owoce i mógł stanowić wzór również dla innych narodów”⁴⁵.

28 maja 2006 r. papież Benedykt XVI odwiedził obóz koncentracyjny Auschwitz-Birkenau, był również w Centrum Dialogu i Modlitwy, które 9 maja zorganizowało seminarium poświęcone Edycie Stein, a w dniach 23–24 listopada kolejne, zatytułowane: *Obecność Boga w mrokach dziejów*. Dokumentacją tych wydarzeń jest cytowana książka pt. *Bóg i Auschwitz*. Kardynał Walter Kasper, przewodniczący Komisji ds. Kontaktów Religijnych z Judaizmem działającej przy Stolicy Apostolskiej, pisze w *Przedmowie*:

„Cieszę się, że ta książka, będąca świadectwem wizyty Papieża w Auschwitz, świadectwem seminarium o Edycie Stein i seminarium poświęconego zagadnieniu obecności Boga w mrokach dziejów, świadczy o tym, że stara się ona

⁴⁴ Zob. J. NOWAK, *Centrum Dialogu i Modlitwy w Oświęcimiu*, [b.r.m.w.]; więcej zob. www.cdimm.pl [dostęp: 30.09.2013].

⁴⁵ JAN PAWEŁ II, Mauthausen (Austria), 24 czerwca 1988 r. Zob. M. DESELAERS, *Znaczenie dwóch wizyt papieskich w Auschwitz*, w: *Bóg i Auschwitz. O Edycie Stein, wizycie papieża Benedykta XVI i Bogu w mrokach dziejów*, red. M. Deselaers, L. Łysień, J. Nowak, Kraków – Oświęcim 2011, s. 111–124.

poważnie zmierzyć z próbą odpowiedzi na wyzywające wołanie Auschwitz. Stanowi ona istotny krok na drodze, która winna być kontynuowana. Dlatego też życzymy sobie, aby również w przyszłości Centrum Dialogu i Modlitwy przyczyniało się do tego, «że z miejsca kaźni będzie wyrastać i dojrzewać konstruktywna refleksja, i że pamięć przeszłości pomoże przeciwstawić się złu i sprawić, że zatryumfuje miłość»⁴⁶.

Z okazji 70. rocznicy śmierci Edyty Stein – św. Teresy Benedykty od Krzyża, patronki Europy, Centrum Dialogu i Modlitwy w Oświęcimiu razem z Uniwersytetem Papieskim Jana Pawła II w Krakowie i Krakowską Prowincją Karmelitów Bosych, przy współpracy Fundacji RENOVABIS, Fundacji ZNAK, Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau i Urzędu Marszałkowskiego w Krakowie zorganizowało w Auschwitz-Birkenau w dniach 8–10 czerwca 2012 r. Międzynarodowe Seminarium Naukowe *Edyta Stein łączy*. Były to dni wypełnione modlitwą liturgiczną i wykładami. Wieczorami uczestnicy mogli obejrzeć pokazy filmów: *Edyta Stein – patronka Europy patronką Lublińca* (reż. Bogusława Stanowska-Cichoń, Katarzyna Kotula, 2012) oraz *Nie mamy tu miasta trwałego – Wyznanie Edyty Stein* (reż. Ewa Fagas-Mielech, Piotr Mielech, 2011). W piątek wieczorem wszyscy uczestnicy seminarium wzięli udział w Drodze modlitwowej w Birkenau, którą ks. M. Deselaers rozpoczął słowami:

„Jesteśmy tu, aby wspomnieć i uczcić ofiary – mężczyzn, kobiety i dzieci umęczonych i zabitych tutaj oraz aby potwierdzić naszą determinację do pracy na rzecz pokoju, sprawiedliwości i pojednania.

Na naszej drodze zatrzymamy się przy czterech stacjach i zakończymy ją przy pomniku. Nasza droga po rampie w obozie Birkenau – od bramy wejściowej do ruin komór gazowych i krematoriów – podąża ostatnią drogą większości ofiar Auschwitz. Symbolicznie przyłączymy się do ostatniej drogi Edyty Stein i jej siostry Róży. Zostały tu sprowadzone z transportem Żydów, aby zostać zabite. Nie ma po nich ani jednego szczególnego śladu tutaj w Auschwitz, ani pojedynczego grobu. Jest tylko ich udział w Shoah”.

Czas rozważań i modlitwy wypełniały także chwile milczenia.

Koniecznym jest dodać, że Centrum Dialogu i Modlitwy w Oświęcimiu zorganizowało w dniach 7–9 sierpnia 2012 r. rekolekcje dla Towarzystw im. Edyty Stein z Niemiec i Austrii, zakończone 9 sierpnia 2012 r. uroczystościami religijnymi.

⁴⁶ Tamże, s. 7.

PODSUMOWANIE

Wiedza o życiu i śmierci Edyty Stein, znajomość jej twórczości filozoficznej uwarunkowana była w Polsce, zwłaszcza w pierwszych dziesięcioleciach powojennych, czynnikami politycznymi. Zajmowanie się Niemką, a tym bardziej Żydówką, osobą, która przyjęła wiarę chrześcijańską i została zakonnicą, było w Polsce po wojnie „politycznie niepoprawne”.

Pierwsze tłumaczenia prac Edyty Stein na język polski są dziełem s. Immakulaty Adamskiej OCD. Pojawiły się one w 1968 r. w „Znaku” – miesięczniku intelektualnym o tematyce społeczno-kulturalnej wydawanym w Krakowie przez Społeczny Instytut Wydawniczy Znak. Z tego też względu niniejszy szkic rozpoczynają uwagi biograficzne obejmujące informacje o dorobku translatorskim i literackim zakonnicy z Bornego Sulinowa. Wydawnictwo Znak opublikowało w 1988 r. pracę Edyty Stein *O zagadnieniu wczucia*, a w tomie tym zamieszczono również artykuł Romana Ingardena *O badaniach filozoficznych Edith Stein*⁴⁷ W 1989 r. w monograficznym zeszycie „Znak – Idee” ukazał się artykuł Edyty Stein o fenomenologii Husserla oraz opracowania o jej filozofii⁴⁸.

W kręgach katolickich, zrzeszonych w Klubach Inteligencji Katolickiej (KIK), rozmaite osoby interesowały się życiem i twórczością Edyty Stein, budziły zainteresowanie innych, podejmowano próby – na ile to było tylko możliwe – ochrony przed zniszczeniem wywołanym czasem i dewastacją dokonywaną przez „poprawnie myślących” własności należących do minionych pokoleń, a świadczącej o przeszłości.

Do rozkwitu recepcji życia i dzieła Edyty Stein – s. Teresy Benedykty od Krzyża przyczynił się w znacznej mierze kard. Karol Wojtyła, późniejszy papież Jan Paweł II, który wyniósł ją na ołtarze, ogłaszając w 1987 r. błogosławioną, w 1998 r. – świętą, a w następnym roku patronką Europy. Nie bez znaczenia były też przemiany, jakie się dokonały w latach 80. i 90. ubiegłego wieku w Polsce i Europie Środkowej. Te dwa czynniki umożliwiły to, co do tej chwili było niemożliwe: próbę dialogu prowadzonego we wzajemnym szacunku między narodami i religiami, w którym Edyta Stein, ze względu na życie naznaczone poszukiwaniem prawdy własnego istnienia, ma do spełnienia szczególną rolę. Została dostrzeżona i uszanowana obecność Niemki, Żydówki z przedwojennego Breslau w powojennym Wrocławiu. Jej dom został odrestaurowany, tętni życiem w jej duchu, jest miejscem spotkań. Podobnie rzecz ma się w Lublińcu i na swój sposób w Oświęcimiu. I to jest historyczny czy „życiowy” wymiar recepcji życia i ducha Edyty Stein.

⁴⁷ Zob. E. STEIN, *O zagadnieniu wczucia* – R. INGARDEN, *O badaniach filozoficznych Edith Stein*, Kraków 1988.

⁴⁸ Zob. E. STEIN, *Fenomenologia Husserla a filozofia św. Tomasza z Akwinu. Próba konfrontacji*, „Znak – Idee”, Kraków 1998, s.80–100; M. MIKOŁAJCZYK, *Polska bibliografia Edyty Stein 1950–1997*, w: *Szukając prawdy. Edyta Stein w kulturze polskiej*, red. A. Czarnicka-Stefańska, Wrocław 1998, s.141–181.

W ośrodkach akademickich Wrocławia (PWT), Poznania i Krakowa rozwija się recepcja myśli Edyty Stein od strony kulturowej przez poznawanie, pogłębianie i rozwijanie jej myśli filozoficznej, teologicznej, pedagogicznej, duchowej i społecznej.

Reasumując: recepcja życia i dzieła Edyty Stein – św. Teresy Benedykty od Krzyża w dzisiejszej Polsce jest bogata, wieloaspektowa, a w poszczególnych płaszczyznach złożona i wynika w znacznej mierze z uwarunkowań historycznych życia Edyty Stein we Wrocławiu i jej męczeńskiej śmierci w Auschwitz-Birkenau.

RIASSUNTO

JERZY MACHNACZ

*Edith Stein – S. Teresa Benedetta della Croce.
Recettività della sua vita e del suo pensiero in Polonia*

L'articolo tratta, in sette punti, della percezione della vita e dell'opera di Edith Stein in Polonia: 1) Suor I.J. Adamska OCD – è probabilmente la prima persona che, con il suo lavoro di traduttrice e con i suoi scritti divulgativi di carattere teologico-agiografico, ha avvicinato la società polacca al pensiero di Edith Stein. 2) Il Centro di investigazioni Edith Stein a Poznań – per iniziativa di suor I.J. Adamska OCD e di padre Wojciech Ciak OCD, la prof. Anna Grzegorzczak, nel 2002, cominciò a dar avvio, presso l'Università Adam Mickiewicz di Poznań, al Centro di investigazioni Edith Stein. Da allora porta avanti un notevole lavoro nell'organizzazione di conferenze e nell'editoria. 3) Il centro di Wrocław – si tratta più che altro della casa natale di Edith Stein in cui si trova la sede dell'Associazione Polacca Edith Stein, fondata nel 1989, nonchè la Pontificia Facoltà Teologica che prevede corsi facoltativi, organizza sessioni scientifiche, porta avanti tesine e dottorati su Edith Stein. Delle attività dell'Associazione ne parlano i responsabili: dott. M. Łukasiewicz, A. Chojny, don J. Witek. 4) Il centro di Cracovia – condotto dai padri carmelitani scalzi; il loro lavoro si concentra nelle attività: editoriale (si sono pubblicati sulla base di ESGA alcuni volumi delle opere di Edith Stein), scientifico-didattica (nell'Istituto Carmelitano di Spiritualità diretto dal prof. J.W. Gogola OCD) e divulgativa (nel Centro della Cultura Spirituale Edith Stein "Communio Crucis" condotto dal dott. ab. Marian Zawada OCD). 5) L'Associazione Edith Stein di Lubliniec – ha la sua sede nell'antica casa della famiglia Stein che ora serve da museo multimediale. 6) L'Associazione Edith Stein di Legnica – con regolari incontri di preghiera, conferenze sullo spirito e sull'opera di Edith Stein. 7) Il Centro di Dialogo e di Preghiera di Oświęcim – inaugurato nel 1998, si dedica, sotto la guida dei sacerdoti dott. M. Deselaers e J. Nowak,

alle investigazioni sulla Shoah e alla martirologia delle nazioni. Insieme ad altre organizzazioni ed istituzioni prepara incontri scientifici, documentati con pubblicazioni nonchè incontri di preghiera presso i luoghi del martirio.

Fino alla caduta del comunismo nel 1989, la tematica riguardante la vita e l'opera di Edith Stein era, in Polonia, limitata dalla situazione politica. Occuparsi di una tedesca, per di più di una ebrea che si era fatta cristiana, era una cosa "politicamente scorretta". Dopo i cambiamenti politici avvenuti, la conoscenza di Edith Stein si è fatta, in diversi luoghi, ricca, differenziata, curata, ampliata ed approfondita.

Traduzione dal polacco Grzegorz Firszt OCD